սաւոր չեն երեւար: Բուգզէ հանճարեղ լեզուաքնին մրն էր. չի կրնար տարակուսուիլ, որ Եւրոպայի ամենամեծ լեզուաքաններու կարգէն է: Միայն թէ "Սխալելու քաջարրտութիւնը,, քարձրագոյն աստիճանաւ ունէր:

Հինգ տարի յառաջ Բուգզէ իւր տեսողութիւնը քոլորովին կորսնցընելու դժբախտութիւնն ունեցաւ: Սակայն եւ այնպէս քարտուղարի մը օգնութեամբ, առանց վաստակելու, իւր աշխատութիւնը յառաջ տարաւ: Այս ամառ կաթուած իջաւ վրան, որ մէկ երկու օրէն (8 Յուլիս) կենացը վերջ տուաւ:

Kopenhagen. *Holger Pedersen.*

ՅՈՎԱԿԻՄ ԲԺԻՇԿ ՕՂՈՒԼՈՒԽԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Բժշկական քարեղէպ առիթ մը յաջողեց ինձ վերջերս պատահիլ այս պատկերին, որ սեպհական է՝ բերաբնակ հայազգի Տիկին Սոֆի Կուավիէի, ծնեալ Յովսէփեան։

Պատկերս բարակ եղնուրբ թիթեղանման ոսկորի մը վրայ իւղաներկ է, ունի ութը հարիւրորդամետր տրամագծով ոսկի շրջանակիկ մը եւ ագուցուած է քթախոտի փղոսկրեայ տուփի մը կափարշին մէջ։

Զախ կողմը կայ ընթեռնելի գրութիւն մը՝ որ է Քրիստոս Ծնաւ. այսինքն "Քրիստոսի Ծնունդ,, Ներքեւն ալ իրարու ընդելուզեալ գրերու կոյտ մը եւ "1768,, թուականը։

Պատկերիաներս կայացուցած անձն՝ ըստ ասուրեան Տիկին Սոֆի Կուավիէի եւ իր ծերունի քրոջ, ՅՈՎԱԿԻՄ անունով բժիշկ մրն է. ընդելուզեալ գրերը կը կազմեն այդ անունը, ինչ որ արդարեւ դժուար չէ կարդալ քիչ մը ուշադրութեամբ։

Ընդելուզման հիմը մեծակա Ա մրն է. սորա ձախ թեւին վրայ զետեղուած է Ց գիրը, եւ երկու թեւերուն միջեւ ալ Ո ն, որուն ստորոտն է Վ. Ա ին աջ թեւը վերեն ի վար կը ներկայացնէ Կ, Ե եւ Մ գիրերը շատ յայտնի կերպով։

Տիկին Սոֆի Կուավիէ այս պատկերը ժառանգած է իր հօրմէն, որ էր Եղիազար աղա Յովսէփեան՝ վաճառական Կ. Պոլսոյ մէջ։

Եղիազար երկու անգամ կ'ամուսնանայ. նախ այս Յովակիմ բժշկին աղջկան Եւգինէի հետ, որ դժբախտաբար ծաղիկ հասակի մէջ կը վախճանի անզաւակ։

Բաւական տարիներ այրի ապրելէն՝ վերջը Եղիազար դարձեալ կ'ամուսնանայ Շապանեանց գերդաստանէ օրիորդի մը հետ, ուրկէ կը ծնի Տիկին Սոֆի Կուավիէ, եւ իր քոյրերն ու եղբայրը. ամէնքն ալ այսօր ծերութեան մէջ։

Եղիազարի առաջին աներոջը պատկերն է այս ուրեմն. ոմ էր այս Յովակիմ բժիշկը։

18ՐԴ դարու Հայ բժիշկներու մէջ Յովսէփ անունը կրող հատ մը միայն գիտենք. Օղուլուխեան Յովակիմ բժիշկն է այն, հեղի-

digitised by A.R.A.R.@

նակ ՆԻԻԹ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ընտիր հատորին՝ որ լոյս տեսած է 1806ին՝ ի Վենետիկ։

կենսագրած եմ ես այս բժիշկն 1896ին[1] եւ ըսած, թէ ծնած է այն 1746—1749 ու բժիշկ ընդունուած 1771—1773։

Պատկերը՝ իր 1768 թուականով եւ տուած տեղեկութիւններով կը փոխէ սակայն այսօր իմ 1896ի ենթադրութիւններս։

Յայտնի կ'ըլլայ այժմ, թէ Յովակիմ Օղուզլուխեան ամուսնացած էր, հայր զաւակներու եւ 1768 թուին ալ էր արդէն բժիշկ։

Անոր պատկերէն դատելով, եթէ զինքը 1768 գոնէ 30 կամ 35 տարեկան համարինք, նա ծնած կ'ըլլայ 1733 կամ 1738ին, որով բժիշկ վկայուած կ'ըլլայ 1758 կամ 1763 թուականներուն։

Այն ենթադրութեամբ Յովակիմ Օղուզլուխեան բաւական ժամանակ առաջ կ'անցնի Անտոնեան Շաշիեան պօղոս բժիշկէն՝ որ ծնած էր 1744ին եւ բժիշկ եղած՝ 1766—67 թուականներուն։

Սիրուն եւ խոհական անձ մը կը ներկայացընէ մեզ պատկերը. հեզաժպիտ ու լուրջ դէմքով բժիշկ մը, որ ժամանակին տարազն զգեցած ուելի հետաքրքրական կ'ըլլայ այսօր։

Ո՞տայր թէ ուելի մեկին տեղեկութիւններ կարենայի քաղել անոր մասին, գիտնալ անոր կեանքի մանրամասնութիւնները եւ այդու կարենալ ուելի բացայայտ իմն ներկայացընել զինքը. որ եղաւ արդարեւ մեծ պատիւ 18ի դարու հայ բժշկութեան։

Տօքթ. ՎԱՀՐԱՄ Ց. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ԵՂՆԻԿ

(Մանր դիտողութիւններ։)

Հայ լեզուի ոսկեդարուն ամենէն ոսկի գրիչը կը համարուի Եղնիկ՝ իր ծանօթ գրքոյկով. որ սակայն զերծ չէ մնացած ճակատագրական ինչ ինչ արատներէ. արատներ՝ որ երկար ժամանակի մ'ընթացքին մէջ իրը ստուերածներ տեղ տեղ ձգուած են անոր ոսկեղէն ամբողջին վրայ. կամ թէ նոյն ինքն Եղնիկի մէկ բացատրութեամբ՝ այդ արատներն իրը մթագրք կը շղջան իր ոսկի բիբին շուրջը։

Եղնիկի ծանօթ գրքոյկին գրութեան թուականը կը դրուի 441—449 տարիներու մէջ. իսկ Եղնիկի գործը առաջին անգամ տպագրուեցաւ 1763ին (Զմիւռնիա) եւ ետքը 1827ին (Վենետիկ, ուր քանի մ'անգամ եւս լոյս տեսաւ)։ Արդ՝ հայ մատենագրութիւնը ոչ միայն զրկուած է Եղնիկի առաջին օրինակէն կամ ընդարձակ, այլ նաեւ անոր հնագոյն ուեւ օրինակէն։ Եղնիկի ամենէն հին եւ միակ ձեռագիրն, սա այժմ, կը գտնուի Ս. Էջմիածնի Մատենադարանին մէջ, գրուած ԶԹ = 1280ին, եւ կը կրէ 1111 թիւը (կարմրեան ցուցակով՝ 1091)։ Այս միակ ձեռագիրը, որ նախատիպը եղած է թէ Զմիւռնիոյ եւ թէ Վենետիկի հրատարակութիւններուն, 'այրած կորուած կը կարծուէր Զմիւռնիոյ մեծ հրդեհին մէջ, գտնուեցաւ Գ. Ս. Մկրտչեանի եւ Հ. Ց. Ազատեանի շնորհիւ՝ որոնք այս ձեռագիրը քննեցին եւ համեմատեցին Վենետիկի ՌՄՀԵ թուականի տպագրութեան հետ, եւ իրենց աշխատութեան արդիւնքը հրատարակեցին Նաեւ Հայի մէջ եւ ետքը առանձին հրատարակութեամբ կազմեցին ԽԸ հատորիկը Ազգ. Մատենադարանի (1904)։

Այս մանր քննութիւններով եւ համեմատութիւններով երկու իրողութիւններ շեշտուեցան. ա) Եղնիկի տպագրութիւնները գիտնօրէն եղած չեն. բ) Եղնիկի նորագիւտ ձեռագիրն ալ բոլորովին ընտիր օրինակ մը չէ։ Կը հետեւի որ վաւերական Եղնիկ մ'ունենալու համար ոչ միայն ուելի հին ձեռագիրներ պէտք են, այլ նաեւ Բանասէրներ ստիպուած են շարք մը կարեւոր սրբագրութիւնները ընել Եղնիկի վրայ՝ ուղղելու համար այն սխալները, որոնք սպրդած են այլ եւ այլ պատճառներով։

Անոնք որ մասնաւոր ուշադրութեամբ կարդացած են Եղնիկը՝ անպատճառ կանգառած են ինչ ինչ բառերու եւ բացատրութիւններուն առջեւ որ կամ անորոշ են, կամ մթին են, կամ սխալ են, կամ ուելորդ են եւ այլն։ Այս բոլոր թերութիւններ բնականաբար պիտի դժուարացընէին Եղնիկի հասկցողութիւնը եւ շատ անգամ վէճի ալ նիւթ դառնային — — գրաբարագէտներու մէջ։ Մենք առիթ ունեցած ենք տեսնելու այս վէճերէն նմոյշներ Ազգային կենդրոնական եւ Պերպերեան վարժարաններու ամաւորջի հին հայերէն լեզուի քննութեանց միջոցին, եւ տեսած ենք որ ոմանք մասնաւոր յաւակնութեամբ պնդած են ինչ ինչ

[1] Յիս "Հանդէս Ամսօրեայ", 1896 թիւ Ապրիլի եւ Մայիսի։

digitised by A.R.A.R.@